

Seminář 10: (Ko)limity

Intuice: V minulých seminářích jsme viděli, jak jdou kategoriálně popsat vlastnosti součinů a disjunktních sjednocení. Díky tomu můžeme tyto koncepty zobecnit do jiných kategorií než jsou množiny. Obecné (ko)limity přidávají podobjekty a kvocienty.

(Zdůrazňuji, že se jedná o intuici, formálně je toto řečeno v rámci Věty 6.)

Vzhledem k tomu, že ve druhé části budou důležitější kolimity, tak vše v rozpravku je o nich a limity jsou jen duální :)

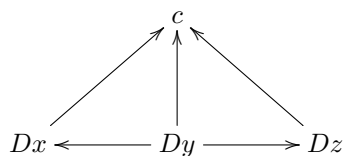
Definice 1. Diagram D v kategorii $\mathcal{C}$ je funktor $D: J \rightarrow \mathcal{C}$, kde J je malá kategorie.

Diagram obsahující dva objekty je to samé co funktor z kategorie $\{\bullet, \bullet\}$ (dva objekty a žádné neidentické šipky).

Definice 2. Kokužel nad diagramem $D: J \rightarrow \mathcal{C}$ s vrcholem $c \in \mathcal{C}$ je kolekce šipek $(\alpha_j: D_j \rightarrow c)_{j \in J}$ taková, že pro každou šipku $f: j \rightarrow j' \in J$ platí $\alpha_{j'} \cdot Df = \alpha_j$. Šipky α_j se nazývají nohy kokužele.

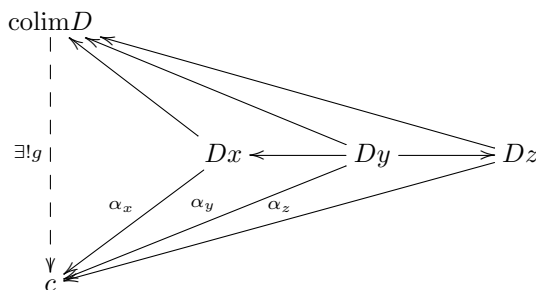
Ekvivalentně jde kokužel definovat jako přirozená transformace $D \Rightarrow c$, kde c myslíme funktor, který všechny objekty j pošle na c a všechny šipky na 1_c . Pro snadnější zápis toho budeme využívat pro značení značit kokužely.

Pro $J = \{x \leftarrow y \rightarrow z\}$ vypadá obecný kokužel s vrcholem c takto (všechny tyto trojúhelníky komutují):

Definice 3. Necht $D: J \rightarrow \mathcal{C}$ je diagram, $\alpha: D \Rightarrow c$, $\beta: D \Rightarrow d$ dva kokužely. Pak jejich morfismem rozumíme šipku $f: c \rightarrow d$ takovou, že $f\alpha_j = \beta_j$ pro každé j . Kokužely a jejich morfismy tvoří kategorii, iniciální objekt v této kategorii je kolimitou D . Značí se $\text{colim}D$.

Pro $J = \{x \leftarrow y \rightarrow z\}$ dostáváme, že pro libovolný kokužel α s vrcholem c existuje právě jedna šipka $g: \text{colim}D \rightarrow c$ taková, že následující diagram komutuje:

Příklad 4.

- Pokud v J nejsou žádné neidentické šipky, tak dostáváme standardní definici koproduktu.
- Kolimita diagramu z prázdné kategorie je iniciální objekt.
- Kolimita diagramu $A \supseteq A \cap B \subseteq B$ je $A \cup B$.
- Nechť $\sim$ je relace ekvivalence na A , pak kolimita diagramu $\sim \rightrightarrows A$ (šipky jsou projekce ze součinu zúžené na $\sim$) je $A/\sim$. Obecně kolimita diagramu $A \rightrightarrows B$ se nazývá koekvalizér a platí, že noha kolimitního kokužele z B je vždy epimorfismus (v množinách surjekce).
- Kolimita diagramu $A_0 \subseteq A_1 \subseteq \dots$ je $\bigcup_{i=0}^{\infty} A_i$.

Věta 5. Iniciální objekt je jednoznačně určen až na jediný izomorfismus. Proto i libovolná kolimita je jednoznačně určena až na jediný izomorfismus komutující s kokužely.

Věta 6. Každá kolimita jde vyjádřit jako koekvalizér diagramu, kde obě šipky vedou do koproduktu všech objektů v diagramu.

Vzhledem k poznámce z předchozího příkladu toto znamená, že na každou kolimitu se můžeme dívat jako na nějaký kvocient disjunktního sjednocení objektů v diagramu, jehož kolimitu počítáme.

Definice 7. Nechť $D: J \rightarrow \mathcal{C}$ je diagram, s kolimitou $\alpha: D \Rightarrow \text{colim} D$ a $F: \mathcal{C} \rightarrow \mathcal{D}$ je funktor. Pak říkáme, že F zachovává kolimitu D , pokud $F\alpha: FD \Rightarrow F\text{colim} D$ je kolimitní kokužel v $\mathcal{D}$.

Identita zachovává všechny kolimity, konstantní funktory zachovávají kolimity řetězců ($A_0 \rightarrow A_1 \rightarrow \dots$), zapomínání z monoidů nezachovává skoro žádné kolimity, ale zachovává všechny limity.

Iniciální F -algebry

Věta 8. Nechť $\mathcal{C}$ je kategorie s iniciálním objektem 0 a kolimitami spočetných řetězců a $F: \mathcal{C} \rightarrow \mathcal{C}$ endofunktor zachovávající kolimity řetězců. Pak existuje iniciální F -algebra.

Názna důkazu: Stačí spočítat kolimitu $0 \rightarrow^! F0 \rightarrow^{F!} F^2 0 \rightarrow^{F^2!} \dots$ □

Koprodukty vždy komutují s kolimitami, konstantní funktory i identita zachovávají kolimity řetězců. V množinách navíc konečné součiny komutují s kolimitami. Proto libovolný funktor tvaru

$$X \mapsto \sum_{i \in I} A_i \times X^i$$

zachovává kolimity řetězců. Musí pro něj tedy existovat iniciální F -algebra.

Příklady zahrnují seznamy ($X \mapsto 1 + A \times X$) nebo binární stromy ($X \mapsto 1 + A \times (X + X)$).